

V Praze dne 9. 6. 2025

Č. j.: MPSV 2024/228877-233

Spolupráce orgánů sociálně-právní ochrany dětí a Vězeňské služby ve věcech kontaktů dětí s uvězněnými rodiči a osobami blízkými (metodický materiál MPSV)

Obsah:

1. Úvod
2. Vysvětlení základních pojmů důležitých pro styk a osobní kontakt dítěte a uvězněného rodiče (cíle, formy, možnosti úpravy)
3. Aktéři podílející se na styku dítěte s uvězněným rodičem
4. Principiální rámec
5. Situace dítěte a rodiny
6. Iniciace práce s rodinou
7. Vyhodnocení situace dítěte a tvorba IPOD u rodiny s uvězněným rodičem
8. Vyhodnocení zaměřené na styk dítěte s uvězněným rodičem a z něj vyplývající uplatnění sociální práce a plánování styku
9. Formy styku dítěte a uvězněného rodiče a specifika přípravy na ně
10. Spolupráce OSPOD a sociálních pracovníků vězeňské služby a jejich kompetence
11. Legislativní ukotvení
12. Odkazy

1. Úvod

Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen „MPSV“) ve spolupráci s Vězeňskou službou ČR (dále jen „VS“) vydává metodický materiál, který upravuje spolupráci zaměstnanců orgánů sociálně-právní ochrany dětí a pracovníků VS v oblasti kontaktů dětí s uvězněnými rodiči (včetně těch, kteří jsou vzati do vazby nebo zabezpečovací detence, dále v textu souhrnně „uvěznění rodiče“, rozlišení bude užito jen tam, kde je nutno respektovat rozdílný zákonný přístup).

Vydání dokumentu bylo iniciováno vydáním zprávy o šetření z vlastní iniciativy Veřejného ochránce práv (dále jen „VOP“), který vydání tohoto dokumentu doporučil (Zpráva VOP ke styku dětí a uvězněných rodičů vůči OSPOD přístupná zde: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12304>; Výzkumná zpráva VOP přístupná zde: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12298>; Zpráva VOP vůči VS přístupná zde: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12302>). Celý metodický dokument je výsledkem úzké spolupráce mezi MPSV a VS a obsahuje proto popis možností spolupráce mezi OSPOD a VS a zabývá se konkrétní odpovědností zaměstnanců jednotlivých OSPOD a sociálních pracovníků věznic.

Podstatou celého metodického materiálu je zdůraznění faktu, že **uvězněním rodiče nezaniká právo dítěte na kontakt s tímto rodičem**. Zachování a podpora pozitivního vztahu mezi dítětem a uvězněným rodičem jsou nezbytné pro udržení a rozvoj vztahu, vzájemných vazeb, identity, vývoj dítěte i jeho budoucí život. Kontakt dítěte s rodičem je pro tyto komponenty velmi důležitý. Při volbě formy kontaktu musí dojít k zohlednění zájmů dítěte.

Předkládaný metodický materiál si klade za cíl především poskytnout **informační přehled o možnostech styku** dítěte s uvězněným rodičem a zároveň **ujasnit kompetence jednotlivých zainteresovaných subjektů**. Tento metodický materiál pak v obecné rovině opakovaně odkazuje na metodický materiál již dříve MPSV vydaný, a to „Realizace kontaktu dítěte v pěstounské péči s jeho biologickou rodinou“ (dále jen „metodika kontaktů“), který je přístupný zde:

https://www.mpsv.cz/cms/documents/58b895f4-d437-1af8-7394-4043bee3fc55/Metodika_Realizace+kontakt%C5%AF+d%C3%ADt%C4%9Bte+v+P+P+s+rodi%C4%8Di+a+osobami+p%C5%99%C3%ADbuizn%C3%BDmi+a+bl%C3%ADzk%C3%BDmi.pdf a ačkoli jeho název ukazuje na náhradní rodinnou péči, lze tento materiál v obecném rámci (formy, rozsah, fáze kontaktu) uplatnit i v případě uvězněných rodičů a jejich kontaktu s dětmi.

Situace dětí uvězněných rodičů se v poslední době dostala do centra zájmu i díky výzkumnému projektu „Rodičovství za mřížemi“, který byl realizován výzkumným týmem PhDr. Jitky Navrátilové¹, na jehož výstupy je v tomto metodickém dokumentu čteně odkazováno.

Na řešení situace dětí uvězněných rodičů se vedle OSPOD a VS podílí i neziskové organizace, které působí v oblasti vězeňství. Jejich činnost je v metodickém dokumentu rovněž zmiňována, ačkoliv je třeba říci, že tento dokument si neklade za cíl metodické vedení těchto subjektů (především s ohledem na jejich různorodé zaměření). Neziskové organizace však v této oblasti hrají významnou roli.

2. Základní pojmy důležité pro styk a osobní kontakt dítěte a uvězněného rodiče (cíle, formy, možnosti úpravy)

V rámci celého metodického dokumentu je používán termín **styk** jakožto zastřešující výraz pro jeho různé formy (přímé i nepřímé). Termín **kontakt** je vztažen pouze k osobnímu „setkání“ dítěte s uvězněným rodičem.

MPSV podrobně popsalo možné cíle, formy, možnosti úpravy styku, fáze realizace kontaktu a principy práce vzhledem k zajištění styku ve své metodice kontaktů. V předkládaném metodickém dokumentu jsou popsána spíše specifika ve vztahu

¹ Výzkumný projekt „Rodičovství za mřížemi“ byl realizovaný Masarykovou univerzitou v partnerské spolupráci s Mezinárodním vězeňským společenstvím v letech 2020 až 2023 a finančně podpořen Technologickou agenturou Ěta (TLO 3000199)

k uvězněným rodičům. Ta jsou v následujícím textu stručně shrnuta a je vysvětlena nutnost přizpůsobení prostředí styku dítěte s uvězněným rodičem.

Na tomto místě je třeba zdůraznit, že kontakt/styk odsouzeného rodiče s dítětem v rámci výkonu trestu odnětí svobody, o kterých se pojednává níže, se týká případů, kdy nejde o odsouzení rodiče za závažný trestný čin či činy směřující proti dítěti (týrání, zneužívání dítěte apod.). V těchto případech je namíste zvažovat omezení, ev. zbavení rodiče rodičovské odpovědnosti či zákaz styku. I v takových případech je však třeba o situaci s dítětem citlivě hovořit, vhodné je využít odbornou pomoc.

Cíle styku (kontaktu) s rodičem jsou mezi sebou prostupné a vychází z individuální situace každého dítěte, a jsou to:

1. Návrat dítěte do péče rodiče/návrat rodiče k rodině,
2. udržení kontaktu s rodičem,
3. navázání kontaktu s rodičem,
4. práce na životním příběhu dítěte, posílení identity.

S ohledem na situaci dítěte a specifika kontaktu s uvězněným rodičem je možné výše uvedené cíle vycházející z kontaktu dítěte v náhradní (rodinné) péči rozšířit o další cíle. Ty vycházejí z poznatků, které přinesl výzkum v oblasti kontaktu s uvězněnými rodiči:

Posílení emocionální stability dítěte – udržování pravidelného kontaktu s rodičem může dítěti pomoci cítit se bezpečněji a stabilněji i v náročné životní situaci.

Zajištění kontinuity rodinných vztahů – kontinuita vztahů pomáhá dítěti zachovat si představu o funkční rodině a předejít úplnému odcizení od rodiče.

Snížení rizika negativních dopadů odloučení – pravidelný kontakt může minimalizovat riziko emocionálních nebo behaviorálních problémů spojených s dlouhodobým odloučením od rodiče.

Budování důvěry mezi dítětem a rodičem – kontakt pomáhá obnovovat a posilovat důvěru mezi dítětem a rodičem, zejména pokud byl vztah před vězněním narušen.

Zlepšení komunikace a vzájemného porozumění – pravidelný kontakt umožňuje lepší komunikaci mezi rodičem a dítětem, což může vést k lepšímu vzájemnému porozumění.

Příprava na reintegraci rodiče do života dítěte – kontakt může připravovat dítě i rodiče na situaci, kdy se rodič po propuštění vrátí do běžného života a rodina bude opět fungovat pohromadě.

Podpora rodičovské role i ve vězení – i v podmínkách věznění může rodič udržovat částečně svou rodičovskou roli, poskytovat emocionální podporu a podílet se na důležitých rozhodnutích týkajících se dítěte.

Prevence vzniku negativních představ o rodiči – kontakt s uvězněným rodičem pomáhá dítěti zamezit vytváření idealizovaných nebo negativních představ o rodiči, což může být problematické pro budoucí vztah.

Je třeba zdůraznit, že tyto cíle nejsou fixní a mohou se v průběhu času měnit v závislosti na potřebách dítěte a rodinné situaci. Výčet tedy nelze považovat za hierarchicky uspořádaný nebo postupný. Důraz na jednotlivé cíle může být různý podle aktuálních okolností a vývoje vztahu mezi dítětem a rodičem.

Formy styku:

S ohledem na skutečnost uvěznění rodiče jsou formy styku přizpůsobeny dle zákonných možností, více jsou popsány v samostatné kapitole. Formy styku lze kombinovat a upravit tak, aby vyhovovaly potřebám dítěte. Některé formy styku lze realizovat omezeně s ohledem na věk dítěte nebo prožité trauma.

1. Povídání o biologické rodině (jakožto forma nepřímého kontaktu);
2. Dopis, včetně zasílání fotografií;
3. Telefon, on-line;

Ministerstvo práce a sociálních věcí, Na Poříčním právu 1, Praha 2, 128 01
 Odbor rodinné politiky, ochrany dětí a sociálního začleňování, tel.: +420 950 192 225
 e-mail: jaroslava.novakova2@mpsv.cz ISDS: sc9aavg
www.mpsv.cz

4. Osobní návštěva;
5. Styk s rodičem mimo věznici.

Je však třeba pracovat s celým rodinným systémem na tom, aby bylo možné v budoucnu realizovat, pokud možno všechny tyto varianty, zvláště pak styk osobní, pokud tomu nebrání zvlášť závažné důvody.

Styk dle rozsahu asistence třetích osob:

Styk dítěte s rodičem by měl být co nejvíce přirozený, i když samotný fakt uvěznění tento princip částečně narušuje. I přesto je důležité usilovat o to, aby kontakt byl zajištěn dohodou mezi třemi klíčovými aktéry – dítětem, uvězněným rodičem a rodičem nebo osobou, která o dítě pečuje. Takto dohodnutý kontakt, který probíhá během návštěvních hodin ve věznici, obvykle nevyžaduje přítomnost sociálního pracovníka věznice, je však třeba počítat s přítomností dalších osob během návštěvy (viz dále). Pokud je kontakt dohodnut mimo standardní návštěvní dny stanovené ředitelem věznice, bývá při setkání přítomen sociální pracovník věznice, který/á zajišťuje organizační záležitosti návštěvy v prostorech určených a vhodných pro kontakt dítěte s uvězněným rodičem.

Úrovně asistence při zajištění kontaktu:

1. Dohoda o styku mezi dítětem, uvězněným rodičem a druhým rodičem či osobou odpovědnou za výchovu dítěte;
2. zprostředkovaný styk (pomoc OSPOD, doprovodného subjektu);
3. asistence při kontaktu se souhlasem rodiče či osoby odpovědné za výchovu (možná po domluvě i ve věznici);
4. kontakt dítěte a rodiče na základě rozhodnutí soudu;
5. asistence při kontaktu určená soudním rozhodnutím.

Fáze realizace styku²:

1. **Příprava na styk** – plánování a organizační příprava, včetně emocionální přípravy dítěte a rodiče, domluva s institucí (věznicí, sociálním pracovníkem).
2. **Vlastní realizace** styku– setkání mezi dítětem a rodičem, které probíhá za stanovených podmínek.
3. **Následná podpora po styku** – reflexe a podpora dítěte i rodiče po setkání, pomoc s vyrovnáváním se s emocemi, které mohou po kontaktu vzniknout.
4. **Vyhodnocení styku** – analýza, zda kontakt splnil očekávané cíle, a plánování dalšího postupu, včetně případných úprav pro další setkání.

V popsanych fázích lze realizovat styk, který je uskutečňován jak na základě dohody např. rodičů, tak styk, do jehož realizace vstupují odborníci s ohledem na to, že styk neprobíhá bezproblémově. Nedotýká se pouze osobního kontaktu, ale všech forem styku. Přípravu na styk může realizovat sám rodič či osoba pečující cíleně k dané formě styku, ale i v širším slova smyslu celkovým udržováním povědomí o uvězněném rodiči. Příprava dítěte na styk by měla zahrnovat upozornění na úskalí daných forem možného styku např. časové omezení telefonických hovorů, zároveň však vysvětlení, jak dané formy styku probíhají. U osobního kontaktu pak musí být velmi dobře provedena prvotní příprava včetně popisu prostředí věznice, vysvětlení přítomnosti vězeňské služby, omezeného možnosti pohybu po věznici (tatínek nemůže jít ukázat, kde spí). Zde se dají využít různé pomocné materiály (https://helcom.cz/wp-content/uploads/2022/11/Maminka-ve-vezeni_publicace.pdf). V komplikovanějších případech bude příprava na styk či spíše kontakt realizována za pomoci odborníků v dané oblasti (psycholog, terapeut, sociální pracovník). Ohledně vlastní realizace styku či kontaktu je třeba velmi jasně stanovit pravidla pro tento styk/kontakt. Je třeba

² Rozšířeno oproti metodice kontaktů

vycházet zejména z potřeb dítěte³. Zhodnocení styku je třeba fázovat – bezprostředně po styku a dále s odstupem. Zhodnocení slouží hlavně k plánování dalšího styku a vyhodnocení aktuálních potřeb dítěte a pro případné změny v realizaci styku. V oblasti realizace styku odkazuje MPSV dále na metodiku kontaktů.

3. Aktéři podílející se na styku dítěte s uvězněným rodičem

V rámci řešení styku dítěte s rodičem je potřeba spolupráce a partnerství mezi zainteresovanými subjekty (aktéry), kteří do tohoto řešení vstupují:

- dítě,
- uvězněný rodič,
- druhý rodič nebo jiná pečující osoba,
- sociální pracovník na obci/sociální kurátor,
- OSPOD,
- VS,
- další dle možnosti spolupráce (např. doprovodný subjekt u dětí umístěných v NRP, sociálně aktivizační služba, školské zařízení při výkonu ústavní výchovy u dítěte apod.)

Hlavními aktéry jsou dítě, uvězněný rodič, druhý rodič či jiná osoba odpovědná za výchovu. Tato triáda je také zároveň odpovědná za realizaci styku. Teprve pokud není možná dohoda mezi těmito subjekty, vstupují do realizace ostatní aktéři.

Dítě

- Dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší 18 let (v určitých specifických situacích je třeba věnovat pozornost i „mladým dospělým“ ve spolupráci OSPOD a sociálního pracovníka na obci);

³ NAVRÁTILOVÁ, Jitka, Pavel NAVRÁTIL, Monika PUNOVÁ a Veronika SMUTNÁ. Needs of Children With Incarcerated Parents in Their Own Voice. *Qualitative Social Work*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2024, roč. 23, č. 1, s. 11-25. ISSN 1473-3250. Dostupné z: <https://dx.doi.org/10.1177/14733250221151030>

- Dítě je hlavním aktérem v tomto systému a všichni vymezení aktéři by měli dbát na nejlepší zájem dítěte;
- Dítě vězněného rodiče je traumatizováno nejen ze ztráty blízké osoby, ale i dalšími traumaty, které vyplývají z uvěznění rodiče; trauma může být rovněž několikanásobné či opakované;
- Dítě má právo zejména vyjádřit svůj názor, právo na informace o jeho původu, právo být v kontaktu se svým rodičem, ale také musí být respektováno jeho právo svého práva nevyužít, právo na bezpečné prostředí při kontaktu, právo na odbornou podporu, právo na důstojné zacházení.

Uvězněný rodič

- Vězněná osoba, která zůstává zákonným zástupcem, pokud soud nerozhodl jinak;
- Zákonný zástupce/rodič má vůči dítěti práva a povinnosti, která jeho uvězněním nejsou nijak dotčena (zejména má právo osobně a pravidelně být v kontaktu s dítětem, má právo na informace o dítěti, rozhoduje o záležitostech týkajících se dítěte atd.).

Rodič nebo jiná pečující osoba

- Dítě může být po uvěznění rodiče či rodičů v péči druhého rodiče, v různých formách náhradní rodinné péče - pěstounská péče na přechodnou dobu (dále jen „PPPD“), (před)pěstounská péče (dále jen „PP“), v péči jiné osoby (svěřenectví), případně v ústavní či ochranné výchově (vykonávané v diagnostickém ústavu, dětském domově, dětském domově se školou, výchovném ústavu), a to na základě různých právních titulů (předběžné opatření, rozsudek);
- Rodič je povinen dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „OZ“) umožnit styk dítěte s druhým (uvězněným) rodičem;
- Pěstoun má povinnost v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte (dále jen „IPOD“) udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, ledaže soud stanoví jinak;

- Dítě svěřené do ústavní výchovy má právo na udržování kontaktu s osobami blízkými, a to formou korespondence, telefonických hovorů a osobních návštěv.

Sociální pracovník na obci/sociální kurátor

- Sociální pracovník na obci/sociální kurátor má na starost začleňování osob ohrožených sociálním vyloučením do společnosti;
- Koordinuje poskytování sociálních služeb těmto osobám a poskytuje jim odborné sociální poradenství, přičemž je z jeho strany možné spolupracovat s rodinou a dopomoci k narovnání vztahů skrze působení sociální práce;
- Oblast kontaktu dítěte s uvězněným rodičem obsáhne především poradenstvím a **tam, kde není dítě vyhodnoceno OSPOD jako dítě, na které se má zaměřit sociálně-právní ochrana** (přičemž je ale třeba upozornit na nutnost spolupráce a zároveň poradenství OSPOD, jehož pracovníci se v problematice kontaktů orientují a mohou uvězněnému rodiči ve spolupráci se sociálním kurátorem pomoci efektivně řešit situaci).

Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OÚ ORP)

- Chrání zájmy dítěte (dodržování jeho práv);
- Vyhodnocuje aktuální situaci dítěte a jeho rodiny;
- Pokud je třeba dítěti poskytnout sociálně-právní ochranu (dítě je dle ustanovení § 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen „ZSPOD“) vyhodnoceno jako tzv. ohrožené), tak pracovník OSPOD ve spolupráci s rodiči a dalšími subjekty sestavuje IPOD, hledá vhodná řešení situace dítěte;
- Je oprávněn, resp. povinen zjišťovat názor dítěte, a to v rodině (a to i bez přítomnosti rodičů či osob odpovědných za výchovu, a i dalších osob), též v zařízení pro výkon ústavní výchovy (zmocnění dle ZSPOD);
- V zákonem stanovených případech a v případě potřeby svolává případové konference;
- Disponuje návrhovými oprávněními za situace ohrožení dítěte vůči soudu;
- Motivuje ke komunikaci rodiče, pečující osoby a další zainteresované subjekty;

- V případě potřeby koordinuje komunikaci mezi zainteresovanými subjekty (např. pokud je jejich dosavadní komunikace neefektivní).

Sociální pracovník věznice

- Sociální pracovník věznice spolupracuje dle potřeby se sociálním pracovníkem na obci/sociálním kurátorem, OSPOD, pečující osobou či zařízením pečujícím o dítě vězněného rodiče a dalšími zainteresovanými subjekty (např. doprovodná organizace v případě PP);
- Představuje OSPODům, pečujícím osobám, zařízením pečujícím o dítě vězněných rodičů a dalším zainteresovaným subjektům možnosti kontaktu, které příslušná věznice nabízí;
- Zprostředkovává kontakt vězněného rodiče s OSPOD ve věznici (osobně, prostřednictvím on-line);
- Zprostředkovává kontakt vězněného rodiče a dítěte v případě, že si situace žádá jiné než standardní podmínky (mimo stanovený termín, z důvodu eliminace traumatizace dítěte, s ohledem na jeho potřeby apod.);
- Pomáhá vězněnému rodiči lépe porozumět jeho situaci, situaci dítěte i pečujících osob a zájmu a potřebám dítěte;
- Ve spolupráci s OSPOD zastupuje zájmy dítěte – navázání, obnova, prohloubení kontaktu vězněného rodiče s dítětem.

Další subjekty

Doprovodné organizace – poskytují podporu a pomoc dětem a pečujícím osobám v rámci PP a PPPD. Realizují odbornou pomoc pro tyto děti a pečovatele. Odborná pomoc může zahrnovat také pomoc s realizací styku dítěte a rodiče, a to ve formě asistence při tomto kontaktu (ta zahrnuje přípravu, kontakt, zhodnocení i plánování) a zároveň může poskytnout různou formou finanční pomoc při realizaci osobního kontaktu. Podrobněji k roli doprovodných organizací viz metodika kontaktů a dále i metodický materiál MPSV „Doprovázení osob pečujících, osob v evidenci a jim

svěřených dětí“, který je přístupný zde: [ca9b0aea-78ef-f354-bf65-febc3a2d48c9 \(mpsv.cz\)](https://ca9b0aea-78ef-f354-bf65-febc3a2d48c9.mpsv.cz).

Sociálně aktivizační služba (dále jen „SAS“) - Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou terénní, popřípadě ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, u kterého existují rizika ohrožení jeho vývoje nebo je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě obtížné krizové sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat, a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje. Služba obsahuje výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů.

Nestátní neziskové organizace – mohou poskytovat spektrum služeb v oblasti pomoci ať už uvězněným rodičům, tak jejich rodinám dle svého zaměření – jedná se např. o dlouhodobé poradenství, pracovní poradenství, vzdělávání, rekvalifikace, ale i pomoc v oblasti úpravy vztahů v rodině (poradenství), styku s dětmi (podpůrné osoby pro rodiče), v oblasti domácího násilí atp.

4. Principiální rámec

V Principech práce ohledně styku uvězněného rodiče s dítětem MSPV opět odkazuje na metodiku kontaktů, nicméně považuje za nutné některé z nich zdůraznit a vysvětlit jejich specifika vzhledem ke styku s uvězněnými rodiči.

Předkládaný metodický materiál vychází z principu zapojení tří hlavních aktérů styku: dítěte, uvězněného rodiče a druhého rodiče nebo pečující osoby/zařízení. Role rodiče ve vězení může být oslabena uvězněním, a proto je nezbytné toto oslabení minimalizovat prostřednictvím **informačního servisu**, podpory **pravidelného kontaktu** mezi rodičem a dítětem, **osobních jednání s pracovníkem OSPOD a spolupráce s odborníky**, kteří pomáhají při podpoře vztahu mezi dítětem a rodičem. Důležitou součástí je také podpora **zapojení uvězněného rodiče do programů ve vězení**, které rozvíjejí jeho rodičovské schopnosti.

Styk dítěte s uvězněným rodičem lze realizovat v souladu s platnou legislativou, přičemž uvěznění rodiče přináší specifická pravidla a omezení, která tento kontakt limitují. Je důležité tato omezení jasně vysvětlovat a pracovat s nimi tak, aby byla co nejvíce zmírněna. Pomocí dalších principů práce je třeba usilovat o co nejpřirozenější formu styku mezi dítětem a rodičem, a to nejen z hlediska způsobu realizace, ale především z hlediska četnosti a přizpůsobení kontaktu potřebám dítěte.

Při styku je potřeba vycházet z nutnosti **zajištění potřeb** dítěte na straně jedné a **bezpečí** dítěte na straně druhé. Potřeby dítěte v oblasti styku s rodičem mají široké spektrum (viz. NAVRÁTILOVÁ, Jitka, NAVRÁTIL, Pavel (ed.). *Rodičovství za mřížemi: dopady věznění rodiče na dítě*. Praha: Karolinum; Masarykova univerzita, 2023, 200 s. Slon, Studijní texty, 78. svazek. ISBN 978-80-280-0437-8). Je třeba si uvědomit pohled dítěte na samotnou realizaci styku a případné podmínky k tomu, aby mohl proběhnout (např. narovnání vztahu, vysvětlení faktu uvěznění), které se mohou měnit. Proto je třeba **potřeby dítěte sledovat průběžně**. Pokud existují obavy o bezpečí dítěte (nejen fyzické), je třeba činit opatření k eliminaci rizik (terapie, mediace, asistence u kontaktu atd.).

Důležitým principem je i **spolupráce na odborné rovině**. Tedy spolupráce OSPOD a VS, jejímž cílem by neměl být pouze styk dítěte a rodiče a jeho realizace, ale i snaha, aby rodič mohl nadále svou roli vykonávat co nejvíce plnohodnotným způsobem, a to jak v době uvěznění, tak i po něm. Je tedy třeba uvažovat komplexnost péče o rodinný systém a neomezovat se jen na zajištění jednoho segmentu problematiky.

5. Situace dítěte a rodiny

Situace dítěte a jeho rodiny v situaci uvěznění rodiče může být velmi rozličná. S uvězněním rodiče se setkáváme v případech, kdy před uvězněním rodiče byl vytvořen stabilní vztah mezi dítětem a uvězněným rodičem; v případech, kdy tento vztah byl z nějakého důvodu narušen (pro dobré vyhodnocení situace je třeba tento důvod znát) či neexistuje hlubší vazba mezi rodičem a dítětem (a zde je opět potřeba vědět z jakého důvodu vztah není vytvořen).

Zásadní pro sociálně-právní ochranu dětí je zjistit, jakým způsobem je ovlivněno uvězněním rodiče samotné dítě. Ve studii Navrátilové (Navrátilová, J. a Navrátil, P.; 2023) se dočítáme, že děti mohou být uvězněním rodiče ovlivněny jak negativně, tak pozitivně. **Jedním z nejzávažnějších dopadů je ztráta rodiče** a jeho role v životě dítěte, což může vést k **psychickému strádání**. Projevy tohoto strádání zahrnují pláč, obavy o uvězněného rodiče, strach z rozpadu rodiny, pocity viny za uvěznění rodiče, stesk, úzkost, uzavření se do sebe a nerespektování vychovatelů. Děti uvězněných rodičů jsou vystaveny **vyššímu riziku traumatu** oproti běžné populaci dětí. Mohou být také ohroženy **ztrátou důvěrného vztahu** s rodičem, který zůstal o ně pečovat, protože ten často v důsledku věznění druhého rodiče řeší ekonomické a psychické problémy a má na dítě méně času. Dítě tak přichází nejenom o vztah s uvězněným rodičem, ale také s pečujícím rodičem, kterého nechce zatěžovat ještě svými problémy. Dítě tak zůstává osamělé a samo na své problémy. Dopady uvěznění rodiče se také mohou projevovat ve **zhoršení školních výsledků** a **zastavení rozvoje dítěte**, ať už kvůli nedostatku podpory při školní přípravě, nebo kvůli "trucování" dítěte v reakci na uvěznění rodiče.

Na druhé straně mohou být některé děti uvězněním rodiče **pozitivně ovlivněny**, zejména pokud rodič před uvězněním vykazoval destruktivní chování, například agresivitu nebo užívání návykových látek, které negativně ovlivňovaly rodinné prostředí. V těchto případech může uvěznění přinést úlevu a stabilnější prostředí pro dítě.

Uvěznění rodiče zasáhne celou rodinu a její chod. Po uvěznění dojde k výrazné změně rolí v rodině. Druhý rodič (pokud tu je) se musí potýkat s tím, že na něj připadly v domácnosti role, které do té doby vykonával uvězněný (tuto novou roli nemusí zvládat, nemusí k ní mít kompetence). S uvězněním rodiče dochází velmi často ke značnému snížení životní úrovně rodiny, která přijde o část příjmu, někdy s ohledem na to, že bývají uvězněni spíše muži, může jít o jediný příjem rodiny nebo je rodina zajištěna dále jen sociálními dávkami. To má vliv hlavně na zajištění bydlení, někdy i prosté obživy a základních potřeb, dochází ke snížení přístupu dětí k zájmové činnosti (v závislosti na financích i možnostech péče) atd.

Velmi podobným způsobem jako je popsáno výše, může mít uvěznění partnera/partnerky vliv na nebiologické děti uvězněných.

Situace je rovněž velmi rozdílná v řešení další péče o dítě. Péči o dítě může zajistit druhý rodič, pokud však dítěti péči poskytnout nemůže, je třeba najít další možnosti výchovy. Rovněž je třeba pamatovat na děti, které i před uvězněním rodiče byly v náhradní péči, uvěznění bude mít totiž dopad velmi pravděpodobně i na ně, zvláště pokud tu s rodičem před jeho uvězněním existoval vztah.

Uvěznění rodiče v každém případě mění životní situaci rodiny. Pro sociální práci je nutné znát míru, rozsah a oblasti této změny.

6. Iniciace spolupráce s rodinou

Je potřeba říci, že iniciace práce v rodině s uvězněným rodičem či rodiči je velice složitá, a to hned z několika důvodů. Pokud OSPOD před uvězněním rodiče nebo jeho vzetím do vazby tuto informaci neobdržel od samotné rodiny (pokud byla rodina/dítě vedena v jeho evidenci), má velmi omezené spektrum možností, jak se dozvědět, že v rodině došlo k uvěznění rodiče. Situaci může zjistit buď v rámci vlastní činnosti, a to pokud rodinu eviduje a pracuje s ní, popř. je stanoven kolizním opatrovníkem v některém z možných opatrovnických řízení (včetně řízení o výchově, i o výchově mimo rodinu). Informaci se může dozvědět od jiných orgánů, předně Policie ČR, pokud ta spolupracuje buď na zatčení rodiče nebo na úkonech spojených s jeho uvězněním, konkrétně pokud rodič nenastoupí k výkonu trestu odnětí svobody (dále jen "VTOS") dobrovolně. Na OSPOD se rovněž může obrátit sám odsouzený rodič nebo rodič, který se ocitl v roli samopečovatele, či samotné dítě s žádostí o pomoc v rámci poradenské činnosti. VS disponuje informací, že odsouzený má děti, nicméně ji žádný zákonný prostředek neopravňuje hlásit OSPOD skutečnost, že byl uvězněn či vzat do vazby člověk, který je zároveň rodičem nezletilého dítěte. VS dává o uvěznění odsouzených či o výkonu vazby vědět sociálním pracovníkům ORP, kde má uvězněný trvalé bydliště. Sociální pracovníci

pak v rámci své činnosti mohou uvězněného rodiče kontaktovat dopisem či osobní návštěvou ve věznici. Nicméně je na uvážení sociálního pracovníka, jaký postup v rámci své práce zvolí. Sociální pracovník na obci rovněž není zákonně vázán k hlášení každého uvězněného rodiče OSPOD. Avšak existuje konsensus mezi metodickým vedením sociální práce na obcích a OSPOD v tom smyslu, že pokud sociální pracovník na obci vyhodnotí, že situace uvěznění rodiče má na rodinu vliv, který by mohl být destruuující ve smyslu (ne)naplnění potřeb dítěte či dětí v rodině žijící, odkáže tuto rodinu na pracovníky OSPOD, který v s rodinou může dále pracovat, pokud se rodina rozhodne využít pomoci OSPOD (§ 9 ZSPOD). Je však třeba zároveň upozornit na ustanovení § 7 ZSPOD, který obecně upravuje možnost upozornění na porušení práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti a rovněž na ustanovení § 10 odst. 4 ZSPOD, který státním orgánům a dalším vyjmenovaným subjektům určuje povinnost oznámit OSPOD, že ví o dítěti, které by mohlo být ohroženo ve smyslu § 6 ZSPOD.

Zároveň je třeba uvést, že **samotný fakt uvěznění rodiče rozhodně není samo o sobě premisou k zařazení dítěte do evidence OSPOD, resp. každé dítě, které má uvězněného rodiče, nemusí nutně spadat do intencí ustanovení § 6 ZSPOD a ohrožení dítěte.**

Uvěznění rodiče neznamena automaticky vedení dítěte v evidenci OSPOD. Nutná je vzájemná spolupráce zainteresovaných subjektů, zejména sociálních pracovníků obce/sociálních kurátorů, OSPOD a sociálních pracovníků vězeňské služby tak, aby se rodině vždy dostalo informačního servisu a pomoci ohledně styku dítěte a uvězněného rodiče, pokud jej bude potřebovat.

7. Vyhodnocení situace dítěte a tvorba IPOD u rodiny s uvězněným rodičem

Předně je třeba zopakovat, že fakt uvěznění rodiče dítěte nemusí nutně znamenat, že situace dítěte je taková, že se na něj musí zaměřit sociálně-právní ochrana. Pokud není situace dítěte takto vyhodnocena, je však OSPOD povinen rodině pomoci v rámci

své činnosti dle ustanovení § 8 (dítě), § 9 (rodič, osoba odpovědná za výchovu) a § 11 odst. 1 ZSPOD poskytnout pomoc při zajištění péče o dítě, jeho potřeb a práv.

V některých případech se k faktu uvěznění rodiče přidruží další faktory, které mohou vést OSPOD k vyhodnocení situace dítěte tak, že na něj bude třeba sociálně-právní ochranu zaměřit. Zejména to bude v situaci osamělého pečujícího rodiče, který bude mít nedostatečné kompetence k zajištění péče o dítě a dítě tím bude ohroženo. Je třeba si zároveň uvědomit, že vychovatelé dítěte po uvěznění druhého rodiče jsou v situaci, kdy nejsou schopni plnit své povinnosti nikoliv toliko proto, že nechtějí, ale i z jiných příčin, tedy je nemohou vykonávat pro určitý nedostatek, např. chybějící kompetenci nebo nepříznivou sociální či finanční situaci, která uvězněním druhého z rodičů teprve vznikla či díky přítomnosti druhého z rodičů nebyla patrná, neměla do té doby na fungování rodiny vliv.

Vyhodnocení ze strany OSPOD je tedy třeba vést způsobem obvyklým při běžném zabezpečování sociálně-právní ochrany dětí. Pokud je situace dítěte vyhodnocena tak, že by se na dítě měla sociálně-právní ochrana nově zaměřit či po uvěznění rodiče vyplyne při aktualizaci vyhodnocení nutnost pokračování tohoto zaměření, je třeba fakt uvěznění rodiče zohlednit v IPOD, protože velmi pravděpodobně dojde i ke změnám potřeb dítěte i ke změnám v oblastech pomoci rodině. Je třeba pamatovat na to, že IPOD je výsledkem spolupráce OSPOD s rodiči, jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte a dalšími subjekty. Tento plán má napomoci posílení funkcí rodiny a má se zaměřit na pomoc rodičům dítěte či osobám odpovědným za jejich výchovu (§ 10 odst. 3 písm. c) a d) ZPSOD). IPOD je tedy vhodné sestavovat právě i s uvězněným rodičem. Prakticky je možno IPOD s rodičem prodiskutovat na osobní návštěvě ve věznici, v rámci on – line setkání nebo, v náročnějších případech, v rámci případové konference, do které může být rodič zainteresován prostřednictvím on-line přenosu a účastníkem konference pak může být i sociální pracovník věznice nebo např. osoba, která je pro uvězněného rodiče podpůrnou osobou (např. pracovník NNO v oblasti vězeňství, kterému rodič důvěřuje). Při takové

případové konferenci je třeba brát v úvahu mlčenlivost, kterou všichni účastníci konference mají.

Vždy je možno pomoci rodině s ohledem na kontakt v rámci poradenské činnosti OSPOD. K vyhodnocení, zda se na dítě stále zaměřuje či nově zaměří sociálně-právní ochrana dětí, je třeba zvážit všechny (nově vzniklé) okolnosti. IPOD je třeba sestavovat i s uvězněným rodičem.

8. Vyhodnocení zaměřené na styk dítěte s uvězněným rodičem a z něj vyplývající uplatnění sociální práce a plánování styku

V praxi může nastat řada okolností, za kterých je třeba řešit formu a rozsah styku s uvězněným rodičem a zároveň i okolnosti jeho uskutečnění (např. příprava, zhodnocení, ale také vhodnost a možnost dohody na něm či nutnost soudního rozhodnutí). Tam, kde styk rodiče s dítětem probíhá, existuje dohoda mezi rodičem a osobou pečující a styk je v souladu se zájmem dítěte, není třeba ze strany OSPOD či sociální práce do situace zasahovat. Tam, kde ke styku nedochází nebo je problematická dohoda mezi rodiči či uvězněným rodičem a osobou pečující, je vyhodnocení situace dítěte ohledně styku s uvězněným rodičem třeba věnovat velkou pozornost. Pokud nefunguje dohoda třech hlavních aktérů, je styk možno řešit zprostředkovanou dohodou (za pomoci OSPOD, doprovodného subjektu, neziskové organizace). V případech, kde k této dohodě nedojde, nezbyvá než podat návrh k soudu na úpravu styku ze strany rodičů dítěte či osob pečujících, popř. OSPOD.

Prioritně je však nutno dítěti i uvězněnému rodiči, popř. i druhému rodiči či osobě pečující, poskytnout informační servis v takovém rozsahu, aby tyto aktéři byli schopni si udělat ucelený názor na styk, jeho formu či rozsah. Za účelem poskytnutí informačního servisu a rozhovoru s uvězněným rodičem ohledně styku s dítětem je vhodné (pokud tomu nebrání závažné okolnosti) navštívit rodiče osobně ve věznici nebo domluvit se sociálním pracovníkem věznice on-line hovor s uvězněným rodičem.

Ve vyhodnocení situace ohledně styku je pak třeba vycházet ze situace, která v rodině byla před uvězněním rodiče a tuto situaci se zaměřením na vztah zmapovat:

1) Běžný vztah:

- a) uvězněný rodič s rodinou žil, podílel se na výchově;
- b) uvězněný rodič s rodinou nežil, ale běžně se s dítětem stýkal (po rozvodu/rozchodu rodičů, pravidelně);

2) Zatížený vztah:

- a) uvězněný rodič s rodinou žil, podílel se na výchově, ale jeho chování vůči dítěti či celé rodině vztah poškodilo (např. trestná činnost vůči dítěti, agresivní chování v důsledku užívání návykových látek);
- b) uvězněný rodič s rodinou delší dobu nežil, s dítětem se dlouhodobě nestýkal a zároveň neprojevoval o dítě zájem;

3) Bez navázaného vztahu – dítě s rodičem se vzájemně neznají, nevidali se, rodič neprojevoval o dítě před uvězněním zájem.

Ad 1) U běžného vztahu dítěte s rodičem nebude velmi pravděpodobně třeba velkých zásahů. Je zde ale třeba vysvětlit specifika styku s uvězněným rodičem, zvláště s ohledem na formy styku, které ve věznici lze realizovat a případně i velmi důkladnou přípravou na osobní kontakt s uvězněným rodičem (viz dále). Při přípravě na styk dítěte s uvězněným rodičem v tomto případě je nutné pamatovat i na posunutí vztahu dítěte s rodičem (práce s předsudky, nahlížením společnosti, vrstevníků).

Ad 2) V takových případech je třeba hovořit s dítětem i uvězněným rodičem o dalším styku a jeho formách. Na straně dítěte je třeba zjistit aktuální názor na styk (viz dále). Jednou z priorit sociálního pracovníka by měl být také aspekt **bezpečnosti** styku dítěte s uvězněným rodičem (eliminace retraumatizace). Pokud je dítě ve věku, kdy je toho schopno, je dobré, aby formulovalo samo, co jsou pro něj samotného záruky bezpečnosti a zda se dají pro styk s rodičem realizovat. Na straně rodiče zjistit jeho aktuální pohled na styk s dítětem a zároveň zjistit důvody jeho dřívějšího jednání, chování či nezájmu o dítě (toto je důležité hlavně pro nalezení možností vysvětlení dřívější situace dítěti). Je vhodné vytvořit časovou osu péče uvězněného rodiče o dítě

(jak dlouho pečoval bez problémů, jak dlouho trvalo období s problémy, jak probíhá styk aktuálně, popř. jak dlouho styk vůbec neprobíhá), aby bylo možné zpřehlednit na co lze v dalším styku dítěte s rodičem navazovat.

V rámci řešení styku s uvězněným rodičem v těchto případech bude více zastoupeno v řešení styku mimo dohodu. V některých případech napomůže facilitovaná dohoda či mediace, někdy bude třeba zásahu soudu (poučení stran o možnostech podání návrhů k soudu).

V rámci řešení situací, které jsou charakterizovány výše, bude velmi pravděpodobně také více dětí, které styk budou odmítat. Odmítání styku (ve smyslu celého rozsahu spektra forem) by mělo mít zásadní důvod, který nelze odstranit nebo jeho odstranění vyžaduje čas. Zde musí sociální pracovník uvážit jednak fakt možnosti proměny názoru dítěte v čase, ale také možnosti využití celého spektra forem styku i proměn těchto forem v případě změny vztahu dítěte a uvězněného rodiče (např. není vhodné dítěti hned nutit osobní kontakt s rodičem). Je třeba zmapovat bariéry bránící realizaci styku (obavy v nejrůznějším spektru: chování rodiče, rodina, prostředí, vrstevníci) a s těmito bariérami pracovat ve smyslu jejich zmírnění či odstranění. Je na místě zvážit odbornou terapeutickou pomoc. Nastanou však i situace, kdy je nutné respektovat **právo dítěte nevyužít svého práva ke styku**, či situace, kdy styk nebude vyhodnocen jako bezpečný. V takovém případě je nutná další práce nejen s dítětem (na zpracování traumatu), ale i uvězněným rodičem (rodič by měl znát důvod, pro který není možné styk realizovat, měl by mít možnost pracovat na sobě – posilování rodičovských kompetencí⁴). **O zákazu styku** (např. pokud uvězněný rodič na styku trvá a dítě jej dlouhodobě odmítá či tento styk není pro dítě bezpečný) **rozhoduje pouze soud**. To samé platí u omezení styku – např. omezení ve smyslu pouze telefonického či písemného styku.

Ad 3) V tomto případě je třeba se prioritně věnovat cíli takového styku. Na jedné straně je nutno si uvědomit, že pro dítě i rodiče může být taková situace příležitostí

⁴ Např. Papa program
Ministerstvo práce a sociálních věcí, Na Poříčním právu 1, Praha 2, 128 01
Odbor rodinné politiky, ochrany dětí a sociálního začleňování, tel.: +420 950 192 225
e-mail: jaroslava.novakova2@mpsv.cz ISDS: sc9aavg
www.mpsv.cz

pro navázání vztahu a na straně druhé, že pro dítě může mít kontakt s rodičem (buť jednorázový) význam pro budování identity. Opět je třeba velkou pozornost věnovat bezpečnosti styku dítěte s rodičem. Pokud rodič nebo dítě usilují o vzájemný styk, je třeba poukazovat na to, že vztah není jednorázovou záležitostí, k jeho vybudování je třeba velké trpělivosti a času. Ze strany sociálních pracovníků je třeba sledovat očekávání jednotlivých aktérů. V průběhu styku pak těmto očekáváním dávat reálné rámce tak, aby taková očekávání nezatížila vztah dítěte a uvězněného rodiče. Především uvězněnému rodiči je pak třeba předkládat nutnost záruky bezpečného styku pro dítě. Svůj význam nese i kontinuita zachování styku s dítětem i po propuštění z věznice.

Velmi podstatným prvkem je také názor dítěte. Je třeba zjistit, zda je styk dítětem aktuálně chtěný; pokud ne, může tento názor něco ovlivnit, změnit? Názor na formu i rozsah styku (dítě musí být seznámeno se všemi formami styku tak, aby jim porozumělo). Je třeba zjistit jeho případné obavy, potřeby přiléhající ke styku s rodičem. Názor dítěte se může v průběhu času formovat či měnit, je tedy nutné sledovat u dítěte i tyto proměny (názor dítěte je cesta). Nutné je dávat zvýšený pozor na možnost manipulace ze strany okolí dítěte nebo přizpůsobování názorů dítěte názorům okolí (např. s ohledem na negativní pohled rodiny na uvěznění rodiče nebo naopak bagatelizaci obav dítěte z chování rodiče apod.). Aktuální psychický stav dítěte, který se může měnit i dlouho po absolvovaném styku s rodičem.

Uvážit je třeba i věk dítěte s ohledem na formy styku. V některých případech dojezdovou vzdálenost a možnosti dopravy do věznice i zajištění technických prostředků pro realizaci styku a v neposlední řadě i finanční situaci pečující osoby (u náhradních rodin s uzavřenou dohodou o doprovázení lze částečně hradit náklady ze státního příspěvku na výkon pěstounské péče, u ostatních rodin zvážit možnosti dávkového systému) a možnosti pomoci pro realizaci kontaktu.

Toto zmapování by dále mělo napomoci zvažovat **cíl styku** a také to, jakým způsobem styk dítěte s rodičem zajistit. Důležitými faktory pro zmapování jsou samozřejmě věk

dítěte (kalendářní x biologický), jeho potřeby, způsob péče o něj (druhý rodič, NRP, ústavní výchova). Na tomto místě MPSV opět odkazuje na metodiku kontaktů, kde jsou popsány možné cíle styku, příprava, průběh a zhodnocení osobního kontaktu, formy styku (přičemž specifika ve styku s uvězněným rodičem jsou popsána níže) a možnosti úpravy styku, resp. podíl zapojení i dalších subjektů mimo dítě, rodiče či osoby pečující. Je třeba si všechny tyto faktory promítnout do situace dítěte a uvězněného rodiče. Je nutné dodat, že sociální pracovník vstupuje do situace, kdy dítěte nemusí o uvěznění rodiče vědět nebo dítě nechce o situaci hovořit, bojí se dopadů spolupráce na rodinu i uvězněného. Vyhodnocení situace v takovém případě chce čas. Někdy bude třeba s dítětem, uvězněným rodičem, pečující osobou o situaci hovořit opakovaně či využít metody práce, které se v jiných situacích běžně nevyužívají⁵.

Dítě, uvězněný rodič i osoba odpovědná za výchovu musí předně znát možnosti úpravy styku, formy styku. K vyhodnocení je třeba být seznámen s fungováním uvězněného rodiče vůči dítěti předtím, než odešel do VTOS. Je třeba znát nejen postoj dítěte a uvězněného rodiče ke styku, ale i důvod tohoto postoje a zároveň pracovat na odstranění všech bariér, které styku brání.

9. Formy styku dítěte a uvězněného rodiče a specifika přípravy na ně

Formy styku dítěte a uvězněného rodiče se odvíjí od výchozí situace. Formy styku vězněných osob s příbuznými a osobami blízkými upravuje **zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění, a prováděcí vyhlášky**. Pokud zákon příslušnou formu styku upravuje, je v pravomoci ředitelů věznic takový styk umožnit.

Příprava na jakýkoliv kontakt s uvězněným rodičem představuje vysoké nároky na osobu, která ji provádí nebo na ní participuje. Někdy je třeba, aby byla rodiči vysvětlena základní podstata styku, věková specifika dítěte, nutnost pozornosti

⁵ Navrátilová: Metodika s obrázkovými kartami

pouze pro dítě. Přípravu na kontakt by měl sociální pracovník OSPOD zahrnout do IPOD a ujasnit, kdo tuto přípravu uvězněného rodiče, v případě její potřeby, zajistí. Nabízí se několik možností: pracovník OSPOD, sociální pracovník VS, pracovník NNO.

Někdy je třeba práce s druhým rodičem (rodinou) či osobou pečující, aby byli schopni na styk nahlížet pozitivně a vidět v něm zájem dítěte, neočerňovat uvězněného rodiče před dítětem nebo svůj negativní postoj k uvězněnému rodiči neprojevovali v chování, mimice, gestech. Zde je na místě vysvětlování podstaty styku, která bude navázaná na konkrétní zjištění při vyhodnocování situace dítěte.

Dítě by mělo vědět o uvěznění rodiče pravdu, ačkoliv je ji vzhledem k věku možno zjednodušit. Druhý rodič (rodina) nebo osoba pečující by si měli být vědomi toho, že předávání informací v okolí právě i o uvěznění rodiče mohou být rychlé a pokud se dítě dozví takové informace mimo rodinu, třeba i nezáměrně, může ztratit v důvěru v druhého rodiče či osobu pečující.

Dítěti je třeba rovněž srozumitelně a správně vysvětlit, že je využita právě ta konkrétní forma styku, která je v danou chvíli nejen vhodná, ale také možná. Je třeba zdůraznit, že styk s rodičem má svá pravidla stanovená zákonem a uvězněný rodič je nemůže měnit (např. není vinou rodiče, že dnes proběhne pouze skype, nikoliv osobní kontakt).

Obecně je třeba děti seznámit s tím, že ve společnosti kolují různé předsudky, mýty a nepravdy o vězení a uvězněných rodičích. Je dobré mít informace z důvěryhodných zdrojů. Dítě tím pomůže připravit na možné reakce v jeho okolí (v celém spektru).

K jednotlivým formám styku:

Nejčastěji využívanou formou styku je nepřímá forma, kdy druhý rodič nebo pečující osoba s dítětem **hovoří o uvězněném rodiči nebo o rodině**. K této formě je třeba připomenout, že je vhodné mluvit s dítětem bez negativních konotací.

Vhodnost dalších forem nepřímého styku a přípravu na ně je třeba uvážit především s ohledem na věk a možnost pochopení jejich limitů (zákonných, technických i obsahové stránky), které je třeba dítěti jasně vysvětlit.

Korespondenční styk – korespondence je obousměrně neomezená, nicméně podléhá kontrole ze strany VS (prevence např. trestné činnosti). Pokud jsou obsahem dopisu fotografie, obrázky od dětí, jsou uvězněnému rodiči předány (výjimka může být u rodičů ve vazbě, a to z důvodů vazby). Nicméně je třeba počítat s tím, že již odsouzený rodič u sebe může mít pouze omezené množství předmětů, což se vztahuje i na počet fotografií. Do věznice lze zaslat také balíček – zde jsou nastavena pravidla pro obsah, balíček nesmí obsahovat předměty, které by ohrožily osoby ve věznici. Balíček lze do vazby poslat jedenkrát za 3 měsíce a do VTOS jedenkrát za šest měsíců. Jeho váha nesmí přesáhnout 5 kg. Podrobně zde: [Korespondence odsouzených | Vězeňská služba České republiky \(vscr.cz\)](https://www.vscr.cz/korespondence-odsouzenych).

U korespondenčního styku je třeba počítat s delší prodlevou pro odpověď. Řešení závažnějších témat může dítě nechat delší dobu v nejistotě. U menších dětí může být negativem, že samotné neumějí číst, není proto možné se k textu vracet. Rodič může v takovém případě využívat kreseb či piktogramů.

Telefonický styk – telefonické hovory jsou realizovány dle příslušných zákonů pro výkon trestu, výkon vazby a detenci. Podmínky pro možnost telefonovat se mírně liší. Uvězněnému rodiči nelze do věznice volat, ale je možné, aby rodič předal vedení věznice telefonní čísla, která budou schválena a bude na ně možné ze strany rodiče telefonovat. Délka hovoru může být max. 20 minut. V odůvodněných případech jsou hovory monitorovány. Telefonáty jsou zpoplatněny. Více zde: [Telefonování | Vězeňská služba České republiky \(vscr.cz\)](https://www.vscr.cz/telefonovani)

Využití telefonického hovoru vyžaduje již konkrétní přípravu, a to jak na straně dítěte, tak na straně uvězněného rodiče. U malých dětí je třeba dbát na časové hledisko, nelze u nich předpokládat, že vydrží delší dobu u telefonu. Rodič by měl mít, zejména

právě u malých dětí, nachystaná témata pro rozhovor, aby pozornost dítěte udržel jejich změnou. U starších dětí je vhodnější, pokud to nevyžadují, aby u hovoru nebyl přítomen druhý rodič či osoba pečující, a to proto, aby hovor mohl proběhnout alespoň v relativním soukromí. Je možné nastavit určitou pravidelnost ve volání, která napomůže přípravě na telefonát a dá dítěti určitou záruku styku s rodičem.

Skype/on-line - věznění rodiče mají možnost využít ke styku s dítětem ve věku do 18 let tzv. on-line formu, prostřednictvím aplikace skype. Tento kontakt není primárně ničím limitován, pouze samotnou kapacitou technického zařízení a kapacitou zaměstnanců věznic. Odsouzený rodič si nemůže určit den a čas sám, je třeba toto komunikovat s dostatečným předstihem se sociálním pracovníkem VS. Opět je třeba zaobírat se věkem dítěte, možnostmi udržení jeho pozornosti.

Osobní kontakt – návštěva ve věznici – návštěvy blízkých osob jsou upraveny příslušným ustanovením zákona o VTOS, výkonu vazby a detence, včetně prováděcích vyhlášek. Nezletilé děti ve věku do 15 let se mohou zúčastnit návštěvy pouze v doprovodu osoby starší 18 let. Od 15 do 18 let mohou děti uvězněného rodiče navštívit sami na základě žádosti s platným občanským průkazem. Je tu možnost předat např. dětský obrázek (bez flitrů a nálepek). Četnost návštěv se liší:

- Rodič ve VTOS - je možné návštěvu konat celkem 3 hod. za měsíc, přičemž tyto hodiny lze rozdělit se souhlasem ředitele věznice až na 2 návštěvy v měsíci po 1,5 h. Nevyčerpané hodiny se do dalšího měsíce nepřevádí. Nestanoví-li vnitřní řád věznice/ředitel věznice počet vyšší, mohou odsouzeného současně navštívit nejvýše 4 osoby včetně nezletilých dětí. Termín návštěvy je stanoven ředitelstvím věznice. V případech, kdy je nutno respektovat jiné podmínky návštěvy (zejména prostory a počet osob v jedné návštěvní místnosti určené pro kontakt s dítětem – asistence při kontaktu) dítěte s vězněným rodičem, požádá odsouzený o jiný termín návštěvy.
- Rodič ve vazbě – návštěvu je možné konat 90 minut jedenkrát za 14 dnů, přičemž dobu návštěvy lze z rozhodnutí ředitele věznice prodloužit. Obviněného mohou

navštívit až 4 osoby. Při některých vazebních důvodech se návštěvy omezí – buď nejsou možné nebo nejsou umožněny některým osobám.

- Detence – návštěvy jsou možné minimálně dvakrát týdně max. na 2 hodiny. Osobu v detenci mohou navštívit najednou až 4 osoby.

Více zde: [Návštěvy | Vězeňská služba České republiky \(vscr.cz\)](https://www.vscr.cz/).

K návštěvám jsou využívány různé prostory v rámci věznic:

Standardní návštěvní místnost – prostor ve věznici určený pro návštěvy je pro návštěvy dětí využíván spíše výjimečně. Spíše jsou využívány **návštěvní místnosti s dětskými koutky** – místnost/vymezený prostor, který je přizpůsobený ke kontaktu vězněných rodičů s dětmi. Vybavení dětských koutků je přizpůsobeno věkovým kategoriím dětí dle možností jednotlivých věznic (hračky pro mladší děti, společenské hry, potřeby ke kreslení).

Venkovní návštěvní prostory s/bez hracích dětských prvků – prostory jsou využívány sezónně a podle aktuálního počasí v době termínů návštěv (takovými prostory disponují pouze některé věznice).

Návštěva s dělicí přepážkou - dělicí přepážkou je zpravidla sklo/plexisklo; tento prostor je využíván pouze u vězněných osob, které se dopustily přestupku a jsou kázeňsky potrestány nebo jsou k tomu důvody (např. předchozí návštěvník přinesl/pokusil se přinést nepovolený předmět do věznice).

Návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly - vhodně (nadstandardně) vybavená místnost, ve které rodič může strávit čas návštěvy v příjemném prostředí bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců VS ČR.

Návštěvní domek (pouze ve Věznici Světlá nad Sázavou) – prostory návštěvního domku jsou uzpůsobené tak, aby návštěva mohla probíhat v komornějším prostředí, a to s ohledem na eliminaci traumatizace dítěte. V návštěvním domku neprobíhají současně další návštěvy.

Dětské dny - některé věznice realizují tzv. dětské dny, kdy je vybraným vězněným odsouzeným rodičům umožněno strávit několik hodin s dítětem v režimu her, soutěží, a různých aktivit a za současné podpory odborných pracovníků.

Ministerstvo práce a sociálních věcí, Na Poříčním právu 1, Praha 2, 128 01
Odbor rodinné politiky, ochrany dětí a sociálního začleňování, tel.: +420 950 192 225
e-mail: jaroslava.novakova2@mpsv.cz ISDS: sc9aavg
www.mpsv.cz

Možnosti realizace návštěvy dítěte s vězněným rodičem mimo prostory VS ČR

Také takovou formu zákon umožňuje u odsouzených osob, pokud splňují zákonem stanovené podmínky. Jedná se o tzv. extramurální aktivity. Jejich umožnění podléhá rozhodnutí komise VS. Jsou to například:

Opuštění věznice v souvislosti s návštěvou – rozsah opuštění je v řádu od jednotek hodin až po několik dní.

Programy/projekty realizované věznicemi nebo NNO – obsahem některých aktivit, programů, projektů mohou být alternativní formy kontaktu a podpory vztahu vězněných rodičů a dětí.

Popis návštěvy

- **Plánování**
 - Žádost o návštěvu – prvotní žádost může přijít od kohokoliv, kdo tak jedná v zájmu dítěte. Žádost o povolení k návštěvě na formuláři VS (navštívenka=povolení k návštěvě) je podána k rukám vychovatele ve věznici ze strany vězněného rodiče (možno prostřednictvím sociálního pracovníka věznice), který provede kontrolu žádaných osob a po zadání do Vězeňského informačního systému je následně navštívenka odeslána na adresu návštěvníka. Důležité je žádat o návštěvu s dostatečným předstihem.
- **Vstup do věznice**
 - Doklad totožnosti – návštěvník je puštěn do věznice na základě předložení platného dokladu totožnosti – OP, pas, služební průkaz (pracovník OSPOD). Dítě do 15 let věku po předložení platného průkazu pojištěnce či rodného listu, občanského průkazu či pasu. Dítě ve věku 15-18 let předloží platný občanský průkaz nebo pas. Nezletilé dítě ve věku do 15 let vstupuje do věznice pouze za doprovodu osoby starší 18 let.
 - Vstupní kontrola – při vstupu do věznice se provádí kontrola – je třeba strpět i osobní kontrolu, při které je nutno předkládat k prohlídce zavazadla, věci, které k návštěvě nejsou nezbytně potřebné budou odloženy do skříňky. Po celou dobu pobytu v areálu každé věznice je třeba být viditelně označen/a identifikačním štítkem.
 - Nepovolené předměty – v celém areálu každé věznice platí zákaz vnášení a konzumace alkoholických nápojů, drog a jiných omamných látek, předávání léků odsouzeným. Do areálu věznice je zakázáno vnášet zbraně, výbušniny, žíraviny, mobilní telefony a záznamová zařízení (video, audio, foto apod.). Osobám pod vlivem alkoholu, případně jiných omamných látek, nebude vstup do areálu věznice umožněn.
 - Povinnosti návštěvníků – je zakázáno navazovat nedovolený styk s vězněnými osobami (tedy osobní kontakt se vztahuje pouze k člověku, který je uveden na žádosti). Osoba vstupující do areálu věznice je povinna řídit se pokyny příslušníků a zaměstnanců VS ČR. Osobám porušujícím výše uvedená pravidla se vstup neumožní. V případě, že dojde k porušení některého z pravidel uvedených výše po vstupu do věznice, bude další pobyt takovéto osoby ve věznici ihned ukončen. Tato pravidla se nevztahují na osoby, u nichž je jejich užití vyloučeno právními předpisy nebo vnitřními předpisy VS ČR. Návštěvníci i odsouzená/ný jsou povinni dodržovat v průběhu návštěv návštěvní řád vyvěšený na návštěvní místnosti.
 - Občerstvení – k dispozici v návštěvních místnostech jsou automaty pro občerstvení. Pokud je pro návštěvníka potřeba zajistit speciální stravu nebo užití léků v době návštěvy, je nezbytné nejlépe ještě v dostatečné době před samotnou realizací konzultovat s věznicí, neboť může být podmíněno doložením lékařského potvrzení o potřebě užívání daného léku (je třeba zde upozornit např. na kojeneckou výživu, dietu pro děti, či nutnost vlastní stravy s ohledem na

způsob jejího podávání – PEG apod., lze předjednat se sociální pracovníci věznice nebo prostřednictvím pracovnice OSPOD či doprovodného subjektu).

- *Přítomnost dalších osob – doprovodná organizace, asistence pro kontakt – je nutno uvést do žádosti o povolení návštěvy.*
- *Kontakt při návštěvě – Návštěvníci se s odsouzenou/ným mohou přivítat a rozloučit běžným společenským způsobem. Intimní kontakt není v průběhu standardních návštěv povolen. Návštěva probíhá v souladu se zásadami slušného chování. Pohyb dětí bez dohledu a doprovodu dospělých návštěvníků v návštěvní místnosti a dalších prostorech není povolen. V průběhu standardní návštěvy je povolen osobní kontakt mezi odsouzenou/ným a nezletilým dítětem (pochování apod.). V případě, že vznikne důvodné podezření, že je dítě využíváno jako prostředek k pronášení nepovolených věcí, je zaměstnanec věznice oprávněn kontakt přerušit. Osobní kontakt mezi odsouzenou a nezletilým dítětem není povolen v případě realizace návštěvy za dělicí přepážkou.*
- *Spolupráce – pokud je možná dohoda mezi vězněným rodičem a pečující osobou o dítě a není nutno brát zvláštní zřetel na domluvu o konkrétních podmínkách návštěvy, probíhá návštěva v řádný termín návštěv určený ředitelem/ředitelkou konkrétní věznice, v místě tomu určeném.*
- *Se sociálním pracovníkem/pracovnicí věznice je možné domluvit jiný než určený termín pro realizaci návštěv, a to s ohledem na organizační důvody zařízení v němž je dítě umístěno, organizační důvody OSPOD a doprovodné organizace, doporučení dětského psychologa či s ohledem na individuální potřeby dítěte z důvodu věku, psychického stavu či jiných okolností. V takovém případě je nutné brát ohled na kapacitní možnosti kmenové/ho sociálního pracovníka věznice.*

10. Spolupráce OSPOD a sociálních pracovníků VS a jejich kompetence

Spolupráce zaměstnanců OSPOD a VS bude probíhat především u uvězněných rodičů majících děti, které jsou zároveň vyhodnoceny jako děti, na které se zaměřuje sociálně-právní ochrana. V případech, kde tomu tak není, bude OSPOD poradenským orgánem.

Pokud je třeba spolupráce OSPOD a VS, tato nastane ve většině případů již ve chvíli, kdy se OSPOD dozví, že rodič byl uvězněn nebo za situace, kdy uvězněný rodič požádá o pomoc v řešení záležitostí ohledně dítěte ve věznici. Výchozí situace mohou být velmi rozličné, od řešení náhradní výchovy dítěte, přes výživné právě po styk, resp. záležitostí ohledně navázání, obnovení či prohlubování styku s dítětem. Kontakty na sociální pracovníce věznice jsou nyní přístupné u určených krajských pracovníků. Pracovník OSPOD má možnost na příslušném krajském úřadě tyto kontakty získat. Na počátku spolupráce je možné spolu se sociální pracovníci věznice naplánovat návštěvu s uvězněným rodičem za účelem vyhodnocení situace, popř. sestavení IPOD. Tato návštěva může být osobní nebo on line. V některých případech je vhodné,

Ministerstvo práce a sociálních věcí, Na Poříčním právu 1, Praha 2, 128 01
 Odbor rodinné politiky, ochrany dětí a sociálního začleňování, tel.: +420 950 192 225
 e-mail: jaroslava.novakova2@mpsv.cz ISDS: sc9aavg
www.mpsv.cz

aby byla pro tvorbu IPOD dítěte využita případová konference. Sociální pracovník věznice může tuto prvotní návštěvu či on-line naplánovat. Je také možné, aby se případové konference účastnil. Případové konference je možno v průběhu uvěznění rodiče opakovat, pokud to bude třeba, právě hlavně s ohledem na styk s dítětem. Sociální pracovník věznice může napomoci zprostředkovat kontakt/návštěvu ve věznici. Zároveň s ohledem na hledisko obecné sociální práce může na uvězněného rodiče působit ve smyslu posunu rodičovských kompetencí. Je třeba zdůraznit, že rodičovské kompetence se nesestávají jen z pečovatelských dovedností, ale i dovedností výchovatelských, porozumění potřebám dítěte. V některých věznicích je možno ze strany rodičů absolvovat specializované programy právě pro posílení rodičovských kompetencí. Stejně tak může rodiči sociální pracovník věznice napomoci poradenstvím, a to i stran návrhů k soudu. Specializované odborné poradenství od OSPOD lze řešit i korespondenční cestou. Práce s rodičem by neměla končit pouze u zabezpečení styku, uvězněný rodič má příležitost ke změně i směrem k úpravě svých poměrů, tak aby po propuštění z věznice např. mohl zabezpečit péči o dítě atp.

Kompetence OSPOD ve vztahu ke styku dítěte a uvězněného rodiče:

- vždy poskytuje poradenství ohledně péče a výchovy dítěte, včetně problematiky styku s dítětem,
- vyhodnocuje situaci dítěte a jeho rodiny, společně s dítětem, rodiči a dalšími zainteresovanými subjekty sestavuje IPOD (u dětí vyhodnocených jako ohrožené);

V případě, že je dítě vyhodnoceno jako dítě vyžadující sociálně–právní ochranu:

- je v kontaktu s rodičem ve věznici (písemně, on-line, osobně);
- je v kontaktu s rodinou, osobami odpovědnými za výchovu a působí na ně ve smyslu navázání, obnovení či prohloubení styku dítěte s uvězněným rodičem, (napomáhá s přípravou, realizací i zhodnocením styku; společně s dítětem a osobou odpovědnou za výchovu), pokud nejsou objektivní překážky k realizaci tohoto styku (soudní rozhodnutí, závažná trestná činnost vůči dítěti atd.);

- u dětí s nařízenou ústavní výchovou kontroluje, zda nejsou dítěti omezována práva na styk s rodičem (např. z výchovných důvodů, finančních důvodů);
- je v kontaktu s dítětem – zjišťuje názor dítěte, předává informace;
- je v kontaktu s ostatními subjekty a organizacemi, které v rodině působí;
- pomáhá rodině při zajištění styku dítěte s uvězněným rodičem;
- může iniciovat návštěvu dítěte ve věznici;
- zajišťuje návaznost na organizace, které se stykem zabývají (asistence).

Kompetence sociálního pracovníka VS ve vztahu ke styku dítěte a uvězněného rodiče:

- na základě žádosti uvězněného rodiče kontaktuje OSPOD;
- napomáhá při realizaci návštěv (žádost, informace, termín);
- působí na uvězněného rodiče ve smyslu sociální práce tak, aby si upravoval poměry i vztahy a mohl pak plnohodnotně vykonávat svá rodičovská práva a povinnosti;
- napomáhá pracovníkovi OSPOD s realizací on-line případové konference a zajištění možnosti účasti uvězněného rodiče.

Bez vzájemné spolupráce OSPOD a věznice bude realizace styku mezi dítětem a rodičem obtížnější. OSPOD vždy poskytuje poradenství.

11. Legislativní ukotvení

- Úmluva o právech dítěte,
- Úmluva o ochraně lidských práv a svobod,
- Listina základních práv a svobod,
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí,
- Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí,
- Zákon č. 109/2002Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních,

- Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník,
- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody,
- Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby,
- Vyhláška č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody,
- Vyhláška 109/1994 Sb., řád výkonu vazby,
- Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 91/2005 Sb. m. s. Úmluva o styku s dětmi,
- Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb. m. s. Evropská úmluva o výkonu práv dětí,
- Národní strategie ochrany práv dětí.

Užitečné odkazy:

- Výzkumné šetření MUNI - PhDr. Jitka Navrátilová: **Jitka Navrátilová, Pavel Navrátil. *Rodičovství za mřížemi: dopady věznění rodiče na dítě***. 1. vyd. Praha: Karolinum; Masarykova univerzita, 2023. Slon, Studijní texty, 78. svazek. ISBN 978-80-280-0437-8.
- NAVRÁTILOVÁ, Jitka, Pavel NAVRÁTIL, Monika PUNOVÁ, Veronika SMUTNÁ, Žaneta DVOŘÁČKOVÁ a Jiří VANDER. *Krizové situace spojené s uvězněním rodiče očima dítěte. Příručka pro sociální pracovníky*. Dolní Bojanovice: Masarykova univerzita, FSS; Mezinárodní vězeňské společenství, 2023, 34 s.
- Metodika MPSV ke kontaktu dětí v PP se svými příbuznými a blízkými [ca9b0aea-78ef-f354-bf65-febc3a2d48c9 \(mpsv.cz\)](https://ca9b0aea-78ef-f354-bf65-febc3a2d48c9.mpsv.cz)
- VS v rámci Norských fondů - vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/kniha-deti-tisk-sami.pdf a vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/kniha-otcove-tisk-sami.pdf
- [jsem-mama-tata-ve-vezeni.pdf \(ochrance.cz\)](https://jsem-mama-tata-ve-vezeni.pdf)

Ministerstvo práce a sociálních věcí, Na Poříčním právu 1, Praha 2, 128 01
 Odbor rodinné politiky, ochrany dětí a sociálního začleňování, tel.: +420 950 192 225
 e-mail: jaroslava.novakova2@mpsv.cz ISDS: sc9aavg
www.mpsv.cz

○ **Vybrané ktivity neziskového sektoru:**

- Za Branou [Leták "Právo odsouzeného rodiče na kontakt s dítětem" \(zabranou.cz\)](#)
- Sirius <https://www.nadacesirius.cz/27-podporene-projekty/129-deti-jsou-bez-viny-jak-pracovat-s-pestouny-a-detmi-v-nahradni-rodinne-peci-jejichz-rodic-je-ve-vezeni>
- Volonté [Publikace | VOLONTÉ CZECH \(volonte.cz\)](#)
- [S rodinou za stěnou \(youtube.com\)](#)
- Český helsinský výbor [Monitoring vězeňství - Český helsinský výbor \(helcom.cz\)](#)
- [Rodiče ve vězení, v hlavě spoustu otázek. Jak děti citlivě připravit na novou situaci? \(volonte.cz\)](#)
- [Podpora rodin \(zabranou.cz\)](#)
- [Pomáháme - Mezinárodní vězeňské společenství z.s.](#)